

VIII

Вдома, коли Степан увечері вернувся, йому переказано, що хтось до нього приходив, пообіцявши конче прийти завтра вранці. Хто б же це був? Справа ця просто Степана занепокоїла, бо ніхто за весь час його перебування на Львівській вулиці ніколи до нього не заходив, та й пригадати він не міг, щоб його адресу взагалі хтось знав. Жив він справді, як та миша за піччю, в гидких умовах, де йому зовсім не пишеться! І цей стукіт невідомої руки в двері його кімнати збудив хлопцеві бажання бути одвіданим, приймати гостей і гомоніти з ними годинами приємного спочинку.

— Треба знайомих заводити, — подумав він.

Дійсно, йому треба було якийсь час пожити просто, розважитись дріб'язком міського побуту, спочити й відновити сили після напруження останніх місяців. І не пишеться йому, певно, через те, що він надто зморився, а стомлена душа, як і вироблений віл, не спроможна нести на собі жодних тягарів.

От який був проект, що він укладав, лягаючи спати: не вчашати до редакції журналу, бо літературні балачки тільки дратують його безсилість, взагалі відсунутись від літератури якнайдалше, натомість добравши товариства до літератури непричетного, навіть з Вигорським пиво пити не частіше, як раз на тиждень. До речі, після першого захоплення ряснодумністю поета та його недбайливим ставленням до всесвіту Степан уже почував до нього зародки критичності, бо сам жив без софізмів і світ приймав без фільтра абстрактних категорій. Він не брехав перед собою ні в думках, ні в учинках, і конкретність лишалась у нім, і життя не переставало бути йому пахучим, хоч і гірким мигдалем.

Вранці загадка вчорашнього одвідувача розв'язалася досить просто. Правда, Степан відразу не впізнав обличчя, прикрашеного англійськими вусиками, не впізнав постаті в широкій оленячій куртці та жовтих шкіряних рукавицях, але тільки гість промовив, вітаючись;

— Здрастуй, Стефочко, прийшов тебе провідати, — йому жодного сумніву не лишилось, що це і єсть його інститутський товариш Борис Задорожній, котрий цю кімнату йому був відступив.

— Сідай, Борисе, — сказав він. — Добре зробив, що зайшов.

Борис Задорожній сильно змінився за рік по скінченні інституту не тільки одежею, а й поведженням та тоном голосу, і той перший вигук, що зійшов йому на уста в привітанні, був тільки відгомонам студентських часів. А далі в мові його почувалась зверхність людини ділової, що не звикла слів своїх марнувати й свідомо ціни їх.

Роздягшись і появивши на світло толстовку сірого сукна з великими кістяними гудзиками, він витяг з кишені вкладистого портсигара й чемно пригостив господаря.

— Кури, прошу.

Потім критично оглянув хату.

— Живеш тут, значить?

— Живу, спасибі тобі.

— Е, за що там дякувати! Обшарпана кімната. Шпалерами її поклеїти та стелю помастити. Гроші є?

— Та водяться.

— Тоді поклей конче. Шпалери зараз недорого. Купуй у ленінградському об'єднанні, раджу. Степан погодився, потім спитав:

— Як же твоя кафедра?

Борис пустив під стелю звій диму.

— Кафедра? Та я її через тиждень кинув. Не про мене цей сухий науковий м... Зараз я старший інструктор кооперативного буряківництва на Київщині. Де в тебе попільничка? Додолу, мабуть, трусиш, студент ти!

І почав розповідати про стан кооперативного буряківництва, про торішній урожай та шкідників. Хиб сила, але все йде вперед, це безперечно. Бюрократизм заїдає! От відбудовують цукроварню в районі ст. Фундуклеївки, де йому часто доводиться бувати, і що ж — робітники є, матеріал є, гроші є, а поки воловодились, сезон прогавили. Спеці старі сидять, от у чім річ!

— Живчика в них немає, — сказав він. — Поганим деркачем гнати цих панків! Ти коли кінчаєш?

— Та я кинув інститут, — ніяково признався Степан. Борис зробив гримасу.

— Закрутився, значить? Література?

Степан кивнув головою.

Тоді Борис повчально розтлумачив йому, що література, звісно, річ гарна, але непевна, що в житті треба мати сталий заробіток, якийсь фах і провадити корисну працю,

— Та й для кого ви пишете? — додав він. — Мені, наприклад, зовсім ніколи читати.

— А як дружина твоя? — спитав хлопець, змінюючи тему. — Надійка, здається? Він справді мусив вимовити це ім'я з якихось печер.

— А, Надійка молодець, — сказав Борис. — Чудова господиня, не нарадуюсь.

— В технікумі?

— Умовив покинути.

Він, звичайно, не проти жіночої науки та рівноправності, але передусім йому потрібна родина й затишок після клятих командировок, а по-друге, досвід, на жаль, показує, що жінки годяться тільки на помічну працю — переписувачками, реєстраторками, — а керівної, відповідальної роботи доручати їм аж ніяк не можна.

— Та й пацана треба завести, — сказав він.

— За чим же діло?

— За грошима, — сказав Борис. — Хоч і аборти гроші коштують. Словом, побачимо.

— Без дітей не можна?

— Тоді й женитись не варт було б.

— А любов?

— Любов, Стефочко, явище тимчасове — двотижнева відпустка для службовця. Жити треба. Але ти ніяк не змінився.

На прощання він сказав Степанові:

— Чекаю тебе. Я живу на Андріївському взвозі⁶⁷, 38, б. Дві кімнати маю. Заходь. Вирядивши гостя, Степан сів на ліжко своїм звичаєм, коли хотів на чомусь зосередитись та вигідно покурити. Борисові одвідини справили на нього загалом неприємне враження, але поруч він почував до колишнього приятеля певну заздрість. Коли консерватизм поглядів Борисових, його міщанська обмеженість у сфері вищих питань культури були хлопцеві глибоко відразні, то жадоба практичної діяльності, любов до своєї праці й певність її корисності, що в словах молодого господарника бриніли, імпонували йому своєю сталістю. В цю кімнату, комору багатьох зневір і піднесень, Борис приніс дух справжнього будівника життя, бадьорий дух буденної, непомітної творчості, що невпинно перетворює землю. Адже тільки завдяки йому та таким, як він, покладачам матеріального фундаменту людського існування, стає можлива творчість вищого порядку, і хіба він не має права уважати її за відблеск власної праці й відкидати її, коли не має часу нею тішитись? Його праця, дрібна, нужденна, йому слави не дасть, ім'я його не впишеться в жодній історії, отже, прагне він своєї винагороди в грошах, шукає спочинку в родині, себе увічнити хоч в родові своєму, — і чи можна за це ліпити до нього налічку обивателя? Обережніш! Невідомо ще, хто кого має зневажати! Невідомо, хто справжній рушій життя — хто виводить споруду його чи хто пісні виводить, на вершечку тієї споруди сівши!

Степан кинув цигарку. Так, різний вони з Борисом тютюн палять! Так, різні вони люди.

Але Надійка покинула технікум! Умовив, каже. Видимо, яка там умова була! Адміністративним порядком, та й уже. Звичайно, йому жодного діла немає до цього. Все це страшенні дрібниці.

Проте невдоволення лишилось у нім, немов Борис його чим образив. І що більше він товариша для себе виправдував, то винуватішим його почував і ворожішим. Порошинка прикrostі, котившись з гори почуття, шириться, більшиться, росте, як снігова баба, і падає в серце брилою льоду. Потім калорій і калорій тепліні треба, щоб розтопити цей несподіваний тягар.

Половина на першу. Час іти на побачення. І він, розминаючись, підвівся з жалем — не тому, що іти йому не хотілось, а шкода було покидати щось необмірковане, недодуману до кінця думку, що лишилась у нім, як заплутаний клубок вовни. Він одягся, вийшов і скорчився від морозного повітря після затишку й тютюнового диму. Холодно! Він наставив коміра й сховав у кишені руки. Сліпуча білість наїждженої вулиці, сухе рипіння власних і чужих кроків, м'який біг саночок були прикрі йому, разили його своєю безглуздою ясністю. І він швидко йшов, випереджаючи перехожих.

Прийшов він зарано й Зоськи ще не застав. Степан сів і знову жадібно закурив цигарку, що хутко погасла в його витягнутих на ручці крісла пальцях. Це єдине в кімнаті крісло, оббите колись блакитним шовком, а тепер застелене строкатим килимом, було улюбленим Зосьчиним місцем, і він посів його тепер, з насолодою

67. Андріївський узвіз — вулиця в Києві, найкоротший шлях від Верхнього міста до Подолу. Назва відома з 40-х років XVIII ст.

почуваючи його м'якість. Бо хотів пірнути в щось тепле й вигідне, витягнутись усім тілом, забути про нього й віддатись тим повільним думкам, що проходять в глиб власної душі й дбайливо розгортають на розгляд її майно. Хотів спуститись у льохи серця, зняти куті замки із скринь пережитого, розчинити їхні віка й занурити руки в спогади, давні й засушені, як квітки між сторінками книжки. Може, Зоська спізниться сьогодні? Може, й зовсім не прийде?

Але хлопець чекав її і якимось цікавіше, ніж навіть уперше зайшовши, роздивлявся на обставу в кімнаті, що дала йому несподіваний притулок. Вона була убога та обстава, з ліжка, двох стільців, крісла та столика складаючись, не маючи навіть шафи, щоб дати місце повішеним на стіні й тканиною запнутим сукням. Але невідома дівчина, що мешкала в ній, створила з цих нужденних речей якусь принадну гармонію, зуміла надихнути жіночою грацією їхнє розташування, повити зачаруванням юності їхню лагідну простоту. Він почував її спритну руку в рівній лінії ковдри, в пухкій подушці, що кокетливо задирає верхній ріжок, і низці фотографій та скляночок на застеленому мереживом столі. Тут вона діяла, тут жила, тут билось її серце всіма людськими прагненнями, тут позначила вона стіни непомітним візерунком своїх мрій. І ця чужа оселя, прибрана, може, для іншого, опоряджена, може, в сподіванках своїх поцілунків, стала коном його власної дії, захистком найінтимнішого його почуття, базою його кохання. Чому?

Нарешті з'явилась Зоська, весела, червона з морозу й ходи, внівши з собою бадьорість холодного повітря.

— Ти вже тут? — здивувалась вона.

— Вийшов зарано, — сказав він посміхаючись, — щоб швидше тебе побачити.

— Ой, який ти брехунчик!

Вона скинула пальто, капелюха й кинулась до нього.

— Погрій мене, — сказала вона. — Зоська страшенно змерзла! — І в ту мить постерегла його смуток. — Божественний розкис? Чому божественний розкис?

— Настрій поганий, — відповів він. — Це минеться.

Вона обняла його.

— Де настрої? — питала. — Тут? Тут?

І цілувала йому чоло, очі, щоки, як цілують дітям забитий палець, щоб не болів.

Потім умостила у своє крісло, а хлопець сів на застілку коло її ніг. «Коло ніг королеви», — жартував він.

Зоська закурила, поклавши ногу на ногу й ліктем упершись у коліно, і почала говорити, немов сама собі міркувала, висловлюючи свої думки так, як вони плелись у її голові, з усіма перепусками й скоками. Безперечно, поганий настрій буває навіть у Зоськи. Чому? Бо люди всі страшенні коміки, вони не хочуть жити просто, а все щось вигадують, щось накручують, щось собі уявляють, а потім самі й мучаться. Вона шукає посаду, ходить на біржу і в профспілку, а там усі такі надуті сидять, такі поважні, а їй дуже смішно й хочеться показати їм язика. Татко ввечері пише якісь звіти, і вона раз намалювала в кінці коника, бо він дурниці пише і нікому це непотрібно, їй дуже подобаються аероплани, бо вони високо літають, але їм не в голові Зоську покатати,

вони бомби кидатимуть. Всіх товстих і замислених їй хочеться штрикнути пальцем у живіт, щоб вони не думали.

Але найбільше чуднот добачала Зоська у людському коханні. Всі ж живуть одне з одним, роблять усякі приємні гидоти на самоті, а ніхто не хоче признатись! Навіть кажуть, що це непристойно — тоді зовсім не треба робити! Просто задаються на півтори копійки.

— Ти заснув? — спитала вона раптом, шарпнувши його.

— Ні, — сказав він.

Він сидів, прихилившись до крісла, і слухав її слова, що вже не раз чув у різних комбінаціях з різних нагод. Він мовчав, і здавалось йому, що все в кімнаті мовчить, що всі меблі посхилялись, сумуючи, чому вони тут, а не десь далеко. Він навіть не постеріг, коли замовкла й Зоська, відкинувшись на кріслі й заплющивши очі. Потім не питав, про що вона думає, знаючи, що не зрозуміє цього, як і він не міг би висловити їй свого заглиблення, почувачи, що вона теж непомітно підійшла за межі, де кінчається мовний зв'язок між людьми. Вони сиділи в кімнаті, забувши одне про одне, поринувши в щось безконечно своє, притаївшись за гранями серця, що раптом виростають у неперехідні мури окремішності.

Степан прокинувся перший і незграбно підвівся.

— А ти не спиш? — спитав він. Вона мовчки розплющила очі. Він стояв коло неї, не знаючи, що казати.

— Невесело сьогодні в нас, — промовив нарешті. — Що тобі, Зосько? — спитав він стурбовано. Вона мовчала.

— Може, в тебе щось сталося?

Це «щось» в інтимній їхній мові означувало той викуп, що природа прагне стягти за посідання втіхи попри всі хитрощі користувачів.

Вона підвела свій журний погляд.

— Ми всі помрем? — спитала вона.

— Звичайно, — відповів він полегшено. — Всі помрем.

— А не вмерти не можна?

Йому серце згнітилось від щирості її голосу. Вона не жартувала, вона питала одверто, немов маючи якийсь сумнів, якусь таємну надію стати винятком із йолопської долі живого! Він цілував її, пестив, зайнявшись сумним співчуттям до неї і до себе.

— Не треба про це думати, — сказав він.

— Воно само думається, — прошепотіла Зоська. Вони вийшли вдвох і спинились на розі вулиці, де звичайно розлучались.

— Не йди, — сказав він.

— Ти смішний.

Вона кивнула йому головою, а він стояв, дивився на її маленьку постать, що миготіла серед перехожих, дедалі ще меншаючи і надовше зникаючи, аж поки зовсім потонула серед натовпу. Він ще стояв, сподіваючись, чи не з'явиться вона хоч на мить, хоч здалека; потім біль пройняв його, немов з нею разом він утрачав надію ще колись її побачити. Ніколи ще не була вона така близька йому, як зараз, і ніколи він так гостро

не почував нудьги, відпускаючи її. Він немов не сказав їй того, що хотів, що мусив сказати цій єдиній, рідній йому людині, і тягар невисловленого на собі почував. Вона, мов скнара яка, ретельно вибрала з нього все, що їй належало, забрала всі спогади, як зроблені колись подарунки, і думка, що вони ще мають бачитись, видалась йому чудернацькою.

Було ще досить рано, але Степан зайшов пообідати до їдальні, що трапилась йому по дорозі, їжа не тішилась його прихильністю, і ставлення до неї лишилось у нього суто ділове. Він зовсім не належав до тих, хто, йдучи обідати, гадає, що взяти на перше, друге, третє, і по дорозі смакує майбутні страви — навіть найбільший апетит був у нім голий, без кольористих домішок чуттєвості, а солодке й зовсім не манило його, хоч і яким принадним спершу здалося. Він перекупив стоси шоколаду й торбу цукерок, але сам не їв їх ніколи. Спочатку химерні назви страв у меню зацікавили його, але потім, довідавшись, що печеня а-ля брош — звичайнісінька яловичина смажена, а таємничий омлет — суцця яечня, перестав увагу звертати на ці вигадки, на ці потуги зрізноманітнити страви за допомогою назв та уяви їдців. Смак до пахощів тютюну та одежі розвивався в ньому, але їстівні здібності не зазнали жодного поступу, лишившись на рівні сільських примітивів.

Оглядаючи залу, одвідувачів та накриття перед собою, хлопець раптом, без жодного зв'язку з попереднім, подумав:

«З Надійки чудова господиня. Борис не нарадується».

І ця думка була йому страшенно прикра, немов від позаколишнього знайомства з тією дівчиною в нього ще лишився неперетравлений камінь. Гидким злочином уявлялось йому обернути блакитнооку Надійку в куховарку, прибиральницю, в охоронця пісного добробуту молодого міщанина. Але хіба тому кепові, Борисові, знайоме хоч би почуття звичайного жалю? Він усе скрутить, усе візьме в свої жилаві руки, будь то буряки чи жінка. Така вже його жорстока попівська натура.

Коли він побовтався в борщі, лишивши його майже половину, і почав задумливо колупатись у варениках із м'ясом, до їдальні зайшла постать у полатаному пальті й рудому капелюхові, всунувши перед себе щось велике й чудернацьке. Це була арфа, і власник її попросив дозволу розважити шановну публіку своєю грою. Діставши його, сів у кутку на стільці й примостив між коліна громіздкий струмент. Потім під брязкіт і гомін взяв перші акорди з грубих, простовисних струн.

Арфиста грав відому арію з «Сільви»⁶⁸, і глухі звуки струмента, тільки до супроводу пристосовані, надавали цьому любовному співу сумовитої глибини та ніжності, висловлюючи тільки частку благання, а другу затаюючи в тихому тремтінні тонів. Але Степан дивився на виконавця. Де він бачив це довгасте, холодне, але пристрасне обличчя, ці гострі чорні очі, що ось-ось ніби спануть від захованого в них огню? Може, десь на вулиці мельки постеріг його колись із чудною ношею, може, селами ходив цей музикант за бурхливих часів, міняючи гру свою на хліб, а може, й ніколи не

68. «Сільва» — популярна оперета (1915 р.) угорського композитора Імре Кальмана (Imre [Emmerich] Kálmán; 1882–1953).

здибав, тільки враження перше, занадто яскраве, прородило в нім відчуття давніх слідів!

Хто він? Татарин, грек, вірмен? Яка доля послала в сумні мандри це міцне, смугле тіло, повісила йому на плечі трикутний тягар, замкнула його запал у меланхолійні звуки струн?.. І як міг він зберегти в своїх жебрах ту гордість, що в очах його світилась, ту спокійну зневагу до публіки, що перед нею зараз руку простягатиме по копійки! Він відчув, що цей зайда має свій світ, окремий, як і в нього, свою дивну людську долю, свої муки й надії, як кожний, кого він тільки бачить тут, а не знає й не розуміє. І схвилювався, як той схвилюється, хто на далеку планету з землі перелине, схвилювався раптовим перетворенням випадкових людей коло нього в таємничі постаті, Здивувався, як дитина, в цяцьці викривши схований механізм.

Він зрозумів, що люди — різні, зрозумів це так, як усе відоме можна зрозуміти, коли розуміння проходить у серце вістрям, коли блисне воно співучим зерном з-під давнього лушпиння слів. Ба, не зрозумів, а збагнув, як любов можна вчути, кохаючи, як біль, розпач і порив можна дізнати, переймаючись ними й забуваючи, яку кожному з них приділено назву. Люди — різні! Він передчував це, а тепер знав, передбачав — і стало дійсністю.

Новий світ був у нім, світ нової думки, що лоскоче мозок, що мете в ньому кутки й меблі зрушує, сама там оселяючись. Він ніби знайшов те зачароване речення, що одімкне двері, де ввійдуть його сили, зморені довгим блуканням попід мурами. І, як прозорливий дослідник, п'яніючи від геніального завбачення й боячись за його правдивість, потребуючи перевірити й зміцнити свої висновки широким спостереженням, — рушив хлопець туди, на галасливі великі вулиці, де люди, сила людей, де йому можна дивитись до безтями.

На Хрещатик він вийшов, як на алею широкого парку, посилану холодним пухом хмар — розлогих птахів із синьої високості, що пролетіли вчора над узгір'ями скель, рівно витесаних і в барвисті шапки одягнених. І сонце, стоячи вгорі холодним диском, кидало під ноги, під копита й колеса рясні потоки іскор — блакитних, червоних і жовтих, що розсипались на вулиці й на дахах блискучим порошком, ясним тремтінням морозу, що в цю мить, лагідний і любий, запалював очі мимовільною радістю, заводив на уста несвідому посмішку істоти, що бачить сонце. Все здавалось чорнішим і білішим, всі контури поглиблювались, тоншали в легкому сяєві, весь гомін підносився на кілька нот назустріч промінню, і чутнішав той бадьорий шелест, рип пружного снігу під невпинними, короткими натисками. Було людно, вертались з посад, виходили низкою з дверей під широкими вивісками, вливались у натовп, у ясність, вбираючи її в себе й віддаючи в повітря цівками туманної пари, теплим проявом свого живого духу. Скільки очей, скільки рухів!

Хлопець сунувся серед них з пристрасним трепетом, немов усі очі дивились для нього і всі рухи для нього діялись, немов він приймав цей строкатий парад героїв, нікчем і посередностей, що проходив перед ним стрункий, поривний, співучий. І от вони зараз такі близькі йому і між собою, такі прості й спізнані, а за мить підуть кожне в свій дім, у свою любов, у свої думки, в свої нахили, в свої розумності й дурниці. Там,

на окремих ділянках, обробляють вони ниви свого минушого існування, вирощують радісні й розпачливі квітки свого маленького життя, там кожного чекає те, що не чекає іншого, може, подібне, але втілене в інші почування, зафарблене в інші відтінки, розлите по склянках іншого скла, візерунків і якості. Бо для кожного з них світ починається і гасне, повстає і зникає в маленькому розтині його повік. Люди — різні! Божевільно відмінні попри різочу зовнішню схожість! І він бачив їх, як єдину істоту, що поширувалась на різноманітну безліч, як єдине обличчя, поділене й змінене в кривих дзеркалах на тисячі облич, що з них кожне зберегло свою загадку — загадку людини.

Юрба збуджувала його, збуджувала не самий зір та слух, але й ніс його поширювався, щоб нюхати, пучки тремтіли, щоб діткнутись цієї рухливої, гомінкої маси. Він прагнув відчутти її всіма чуттями, всю і кожного, ввібрати її всіма сполучними каналами в ту могутню майстерню, де враження топляться на огнищі крові й куються на ковадлах серця. Всі шлюзи його істоти були піднесені, і піняві струмені світу, ллючись у них, десь збігались у вузьких потоках одним бурхливим потоком, що зрушував уже підйоми його творчої машини. І цей перший дріж застою механізму він почував, як біль, як лячне хвилювання, як невимовний захват, що опановував його, поривав його вбік, виносив геть із середовища, де виникнув, аж поки, поволі відсуваючись, сліпнучи й глухнучи, він не лишився сам серед юрби, сам із своїм вогнем. Тоді рушив додому, несучи цей вогонь обережно і боязко, як вірні несуть свічки у великий четвер.

Та Степан, зайшовши у свою кімнату, темну після вуличного блиску, вогку після морозяної посухи, тільки втому відчув. Усе спинилось у нім, і те полум'я, що ось мить ще палило його, раптом погасло тихо й безслідно. Де воно? Навіщо ж усе це було — захопило й ущухло? Він сів, не роздягаючись, ображений, пригнічений раптовим занепадом свого пориву, в безмежному жалі за втраченою надією писати. Тому кілька хвилин він був певен цього, хоч зовсім не знав, про що писатиме і як, але почував у собі ту повинь, те клопотіння чуття, що вирветься, полетиться із тісного сховища душі. І от воно всохло, як струмінь на піску, лопнуло, як кольорова бульбашка. От знову він, як і раніше, яловий, знову в кімнаті, труні своїх сподіванок, знову коло столу, де пильнував був ночі і ранки, як проклятий раб своїх шукань. Так буде завжди?

Невже навіки засуджений він на цю кару, на спокуту за нерозважливу вигадку — сліпу, несподівану вигадку написати оповідання? Засуджений на отакі спалахи, що будуть зрушувати й пустошити його душу, завдавати непоборної нудьги, викликати гнітючу відразу до себе, до життя, до людей! Бо непереможний порив творчості у людині, бо, прищепившись, опановує її всю, робить додатком до себе, покірним виконавцем своїх приписів, руйнує чистоту чуття своїм настирливим покликом, обертає життя в чудернацьку постійну засідку, тішить неймовірними мріями, гнобить неймовірним розпачем, жалить серце, на розум неспокій нагонить, як наростень у мозкових тканинах, оплітає людину, мов ліана, і нема могутнішого за нього пориву, бо всі прагнуть назовні, тільки він у себе, бо всіх причини минуці, тільки його джерело невичерпне, цілим світом воно бувши!

* * *

Тим часом за спиною письменника Стефана Радченка, що нічого не міг написати, визрівали події, готуючи йому приємну несподіванку.

Справа торкалась літературного життя, цього невпинного кишіння, що в умовах існування ворожих організацій поволі накупчує вибуховий матеріал у щоденних суперечках та сварках і раз-два на рік доходить до справжніх літературних завірюх, коли боротьба стає одверта і масова, боротьба за привілеї, за вплив, за першу чергу до друкарського верстата й контори видавництва. Бо є внутрішнє літературне змагання, творчі перегони, що дають цінності письменству, і змагання зовнішнє, що постачає цінності самому письменникові, а з літературою має не більше спільного, як залаштункові інтриги з грою актора на сцені. І коли творчість сама з себе є річ беззвучна й посидюща, то боротьба за наслідки її, навпаки, дуже гучна та рухлива і така специфічна, що витворює цілий кадр борців, які до письменства причетні тільки тим, що в цій фізкультурі беруть діяльну участь.

Привід до сутички був вельми простий — звільнилась посада секретаря в журналі, і кожна група висунула свого кандидата. І от сталася справжня парламентська криза з перемовинами, зборами й змовами, дзвонили телефони, створювались і розпадались спільні фронти, ставлено вимоги, проваджено наступи й облоги за найкращими зразками стратегії. Так тривало місяць, всі були скривавлені, але ніхто не поступався. Тоді як єдину раду в цій безвиході висунуто розпачливу пропозицію всіх тих кандидатів відкинути й покликати якогось варяга, не причетного до цього кровопролиття. І всі якось відразу погодились на Степанові Радченкові, бо вже стомились, а з другого боку, новий кандидат не зробив ще нікому жодного зла й тримався лагідно, подаючи кожному надію на себе впливати.

Так сів Степан на стільця під написом: «Секретар журналу. Приймає щовівторка, четверга та суботи від 11 до 1 год. вдень».